

JAN RADIMSKÝ: FONETIKA ITALŠTINY

Praha: Karolinum, 2018, 149 stran

ISBN 978-80-246-3805-8

V posledních letech vyšlo v nakladatelství Karolinum několik publikací věnovaných zvukové stavbě románských jazyků: zmiňme například *Fonetiku a fonologii španělštiny* (Petr Čermák, 3., přepracované vydání, Praha: Karolinum 2015), *Fonetiku francouzštiny* (Marie Dohalská/Olga Schulzová, 3., doplněné vydání, Praha: Karolinum 2015) či *Fonetiku a fonologii současné evropské portugalštiny* (Jaromír Tláškal, 2. vydání, Praha: Karolinum 2006). Příručka věnovaná italštině mezi nimi dosud chyběla: vysokoškolsí studenti italianistiky a další zájemci tak měli k dispozici pouze obtížně dostupná a již nevyhovující skripta Jaroslavy Pačesové (*Zvukový rozbor současné italštiny*, Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 1973, v novějších edicích *Fonetika italštiny*, Brno, Masarykova univerzita 1992 a *Úvod do obecné fonetiky a fonologie. Fonetika italštiny*, Brno: Masarykova univerzita 1998). *Fonetika italštiny* Jana Radimského, vydaná v Karolinu v loňském roce, je tedy vítanou publikací, která usiluje o komplexní popis současné standardní italské výslovnosti, opírá se o nejnovější italské i mezinárodní fonetické studie i o vlastní analýzu moderních slovníků a jazykových korpusů a zároveň vychází vstřícně českým čtenářům tím, že poukazuje i na hlavní rozdíly mezi zvukovou stránkou italštiny a češtiny.

Italština má po fonetické stránce mezi velkými evropskými jazyky specifické postavení: disponuje mnoha regionálními výslovnostmi, žádnou z nich však nelze chápat jako standardní, a tedy ji považovat za jakousi normu (ve smyslu britské *Received Pronunciation*). Tento zásadní problém, jehož kořeny sahají hluboko do italské historie, dosavadní české studie o fonetice italštiny víceméně opomíjely: je proto třeba ocenit, že Radimský věnuje zvláštní situaci italštiny velkou pozornost a v předmluvě i první kapitole přehledně objasňuje důvody, které k tomuto stavu vedly, i jeho důsledky, s nimiž se potýkají nejen cizinci, kteří si italštinu osvojují, ale i rodilí mluvčí. Na rozdíl od starších prací, vycházejících především z víceméně umělé ortoepické výslovnosti, se autor zaměřuje primárně na popis výslovnosti standardní či (použijeme-li Canepariho termín) neutrální, kterou italští mluvčí vnímají jako nejvhodnější a nejméně regionálně konotovanou, stručně však zmiňuje i hlavní odlišnosti výslovností regionálních.

Fonetika italštiny je rozčleněna do pěti hlavních kapitol. První kapitola (s. 15-25) pojednává obecně o současné italštině a její zvukové podobě: diskutuje už zmíněný problém neexistence výslovnostní normy, popisuje historický vývoj italštiny, která měla po staletí charakter ryze literárního jazyka, zatímco pro mluvenou komunikaci byly používány navzájem často velmi odlišné dialekty. Pro rozšíření italštiny jako univerzálního komunikačního jazyka celého Apeninského poloostrova nebyly vzhledem k politické roztržitésti země až do sjednocení Itálie v roce 1861 vhodné podmínky, a i současná Itálie je oproti jiným evropským zemím charakterizována určitým polycentrismem: všechny tyto důvody vedly k tomu, že mluvená podoba italštiny je dosud neustálená, je výrazně ovlivňována substráty jednotlivých dialektů a o standardní italskou výslovnost se stále vedou spory. Do první kapitoly je zařazen i oddíl o fonetické transkripci, včetně užitečné informace o italských zdrojích (zejména slovnících, viz s. 24-25), které fonetickou transkripci uvádějí.

OPEN ACCESS

Druhá, nejrozsáhlejší kapitola (s. 27–82) je věnována segmentální fonetice. Podává přehled italských souhlásek, samohlásek a centrálních aproximant, které jsou zde vyčleňovány jako zvláštní, přechodová kategorie mezi konsonanty a vokály. I tuto kapitolu autor koncipuje se zřetelem k českým mluvčím: upozorňuje například na (jinými autory často opomíjený) odlišnou artikulaci okluzív [t] a [d] (s. 33), které jsou v češtině realizovány jako alveolární, kdežto v italštině převládá artikulace alveodentální. Velká pozornost je věnována výslovnosti hlásek [s] a [z], které jsou v italštině na rozdíl od češtiny, kde jsou samostatnými fonémy, pouze alofony jediného fonému /s/. Autor zde upozorňuje i na to, že standardní italská výslovnost hlásek [s] a [z] se často liší od výslovnosti české v mnoha internacionalismech (s. 42), a výslovností [s] a [z] se zabývá i v Příloze (s. 139–140). Velmi užitečná je i diskuze o zavřených a otevřených vokálech [e], [ɛ] a [o], [ɔ] (s. 56–59), jejichž rozlišování působí českým mluvčím obtíže, včetně praktického návodu na správnou výslovnost těchto hlásek i jejich používání. Velmi podrobně se zde rozebírá také délka samohlásek, která ovšem v italštině na rozdíl od češtiny není fonologická, tj. neumožňuje rozlišit význam slov. Pravidla pro výslovnost dlouhých, polodlouhých a krátkých samohlásek, která se zde zmiňují, jsou poměrně složitá, třebaže jsou na s. 62 shrnuta a zjednodušena do jakési „mnemotechnické pomůcky“. Detailně jsou pojednány i centrální aproximanty (v italštině [j] a [w]), hlásky, které se z artikulacíního a akustického hlediska nacházejí na pomezí mezi vokály a konsonanty a jejichž popis se v různých pramenech liší (tradičně bývají v italské fonetice označovány jako polosouhlásky a polosamohlásky). Autor se zabývá zejména jejich distribucí, a tedy podmínkami, za nichž se vysoká samohláska v sousedství samohlásky jiné mění v aproximantu, a vzniká tak diftong.

Třetí kapitola (s. 83–104) je věnována přízvuku, čtvrtá (s. 105–122) je věnována jevům sandhi, jako je fonosyntaktické zdvojení, elize a apokopa, a pátá kapitola (s. 123–131) se zabývá intonací. Z tohoto výčtu je patrné, že suprasegmentální (prozodické) prostředky, tedy přízvuk, rytmus a intonace, zde nejsou pojednány souhrnně, jak bývá v příručkách fonetiky obvyklé, a i samotný termín „suprasegmentální“ se v textu objevuje jen okrajově. Důvody této volby nejsou zcela jasné: možná by však bylo pro orientaci čtenářů v problematice výhodnější, kdyby byla kapitola o sandhi zařazena na jiné místo a uvedena v souvislost např. s oddílem o koartikulaci (k níž samozřejmě dochází i na hranici slov), které je v knize věnována jen relativně stručná zmínka v úvodu kapitoly o segmentální fonetice (s. 27–29).

I poslední tři uvedené kapitoly přehledně shrnují problematiku, neztrácejí ze zřetele českého čtenáře (autor např. poukazuje na rozdíly mezi českou a italskou intonací), přinášejí zajímavé podněty a vyvolávají řadu otázek. Na s. 85–88 se např. zmiňují statistické údaje o rozložení přízvuku v italských slovech a uvádějí se zde dvě studie (Canepari, Luciano, *Il MaPI — Manuale di Pronuncia Italiana*, Bologna: Zanichelli 1999 a Mancini, Federico/Voghera, Miriam, „Lunghezza, tipi di sillabe e accento in italiano“, *Archivio glottologico italiano*, 1, s. 51–77), které docházejí k odlišným výsledkům. Jako jeden z důvodů této diskrepance Radimský zmiňuje fakt, že Mancini a Vogherová do výpočtů nezahrnuli klitika, která Canepari naopak vyčleňuje jako zvláštní kategorii: zdá se ovšem, že sem zahrnuje pouze samostatně stojící proklitika, a nikoli enklitika, která se v italštině píše dohromady se slovem (většinou slovesným tvarem) nesoucím přízvuk. Nabízí se tu otázka, zda a jakým způsobem při zkoumání rozlo-

žení přízvuku klitika zohledňovat a do jaké míry je vlastně konzistentní — nezahrnujeme-li např. do statistických výpočtů proklitika — vůbec vyčleňovat kategorii slov s přízvukem na 5. či 6. slabice od konce (*parole trisdrucciole/quadrisdrucciole*), která je z drtivé většiny tvořena slovesnými tvary s připojenými enklitiky (např. *indicamelo*). Na ss. 88–90 a 96–101 se potom upozorňuje na souvislost přízvuku s morfologickou strukturou italských slov, zvláště u tvarů slovesných paradigmát a také u derivátů a kompozit. Zejména poslední zmíněná, ostatně velmi zajímavá podkapitola se ovšem zdá být určena spíše lingvistům: pro studenty nižších ročníků italianistiky a další čtenáře bez lingvistické erudice mohou být pojmy jako neoklasická kompozice či konfix, které nejsou v knize nijak podrobněji vysvětleny, poněkud obtížně srozumitelné.

Fonetika italštiny Jana Radimského je nepochybně velmi kvalitní příručkou, která zevrubně mapuje zvukovou stránku italštiny a již ocení nejen studenti italianistiky, ale i jazykoví profesionálové a lingvisté. Na rozdíl od obdobných publikací pojednávajících o fonetice jiných románských jazyků kladou ovšem některé kapitoly na čtenáře vyšší nároky a vyžadují poměrně solidní lingvistickou průpravu. Knížka navíc neobsahuje výkladové pasáže o základech obecné a české fonetiky a fonologie, jejichž zařazení autor nepovažoval za účelné (srov. s. 11), což ovšem může představovat určitou nevýhodu např. pro vysokoškolské studenty italianistiky, kteří si tyto informace budou muset opatřit jinde.

Zora Obstová | Ústav románských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy |
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
ORCID ID: 0000-0002-1678-6947
zora.obstova@ff.cuni.cz

